

UNIVERZITET U NIŠU
EKONOMSKI FAKULTET
Časopis "EKONOMSKE TEME"
Godina izlaženja XLVI, br. 3, 2008., str. 99-110
Adresa: Trg kralja Aleksandra Ujedinitelja 11, 18000 Niš
Tel: +381 18 528 601 Fax: +381 18 523 268

ANALIZA NEKIH REZULTATA DOSADAŠNJE TRANZICIJE U SRBIJI I ISTOČNOEVROPSKIM ZEMLJAMA

Doc. dr Simo Stevanović*
Prof. dr Milutin T. Đorović*
Prof. dr Milan R. Milanović*

***Rezime:** U radu je izvršena analiza rezultata dosadašnjeg procesa tranzicije u Srbiji i zemljama Istočne i Centralne Evrope. Rezultati tranzicije su praćeni kod dve grupe zemalja koje su postale punopravne članice, i treće, onih koje to još nisu, ali su izrazile spremnost za članstvo u EU. Prema izabranim indikatorima, zemlje prve i druge grupe su do 2003. godine prestigle ili dostigle predtranzicijski nivo razvoja, dok iz treće grupe zemalja, Hrvatska ima najbolje vrednosti kod većine pokazatelja i na nivou je od oko 49% vrednosti GDP EU-25 mereno paritetom kupovne moći po stanovniku. Navedeni indikatori kod Srbije su znatno niži. Vrednost GDP je svega 29,0% u odnosu na EU-25. SDI po stanovniku od 1.119 evra, posebno tzv. „green field“ investicije su na nivou od 24,4% hrvatskih. Ostale zemlje iz ove grupe su znatno ispod tog nivoa. Potpisivanjem i primenom Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, Srbija može očekivati veći priliv SDI i značajnije korišćenje pristupnih fondova EU.*

***Ključne reči:** tranzicija, rezultati tranzicije, Srbija, CIE.*

Uvod

Opšti je stav da je SFRJ, od svih istočnoevropskih zemalja, bila najbolje pripremljena za predstojeću tranziciju tokom devedesetih godina. Ova ocena je potvrđena 1991. godine na naučnom skupu o tranziciji, koga je

---

* Poljoprivredni fakultet Beograd-Zemun
• Megatrend Univerzitet, Beograd
UDK 330.342(497.11+4-11); Pregledni članak
Primljeno: 17.07.2008.

organizovao The Hoover Institution, Stanford University California¹. Cilj skupa je bio da ukaže na moguće greške u procesu pluralizma i demokratizacije, posebno u procesu privatizacije. [11., str. 901]

Od bivših republika, do sada je jedino Slovenija postala punopravni član EU, sa velikim izgledom da se to ubrzo desi i sa Hrvatskom. Vlada Slovenije je prihvatila preporuke domaćih ekonomista i rezultati su poznati. U Srbiji su takve preporuke marginalizovane, a rezultati su takođe poznati: našli smo se u neugodnom položaju, jer su čak Bugarska i Rumunija, za koje su naši ekonomski uspesi dugo godina bili nedostižni, postale članice EU. To se donekle može objasniti razbijanjem zemlje i građanskim ratom tokom devedesetih godina na prostorima bivše SFRJ. Tako je Srbija ostala usamljena balkanska država koja je tek ove godine potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU.

U radu je učinjen pokušaj da se, ne ulazeći u političke i neekonomske razloge, sagledaju ekonomski tokovi tranzicije, performanse i stanje najvažnijih ekonomskih pokazatelja razvoja na putu Srbije i preostalih istočnoevropskih („zapadnobalkanskih“) zemalja ka EU.

U radu su korišćeni domaći i inostrani izvori podataka, posebno studija koja je u julu 2007. godine publikovana pod naslovom „WIIW Research Reports/341, Special issue on economic prospects for Central, East and South east Europe“.

1. Ekonomska politika u senci događaja u devedesetim godinama 20. veka

Prvu ozbiljniju dilemu na početku procesa tranzicije početkom devedesetih godina, predstavljao je izbor puta i modela privatizacije. Umesto sveobuhvatne privatizacije, podržavljeno je društveno vlasništvo. Dogodilo se nešto, što je kasnije dalo negativno obeležje tranziciji i što je predstavljalo perfektnu osnovu za tajkunsku privatizaciju. „Prodaja“ nacionalnog bogatstva stvorila je uslove za vladavinu uz pomoć različitih monopola ili oligopola.

---

¹ Na kraju konferencije profesor George Shultz, naučni savetnik The Hoover Institution, je izrekao ocene o rezultatima i dostignućima reforme na prostorima bivše Jugoslavije sledećim rečima: „Nikada vas nismo ni svrstavali u realsocijalističke zemlje. Vi ste sasvim nešto drugo, razvili ste kapitalizam bez kapitalista, Vaši radnici su u isto vreme proizvođači, upravljači, menadžeri i vlasnici. Ako na miran način prevazidete unutrašnje probleme, bićete na čelu zemalja u tranziciji, kao što ste i ranije bili na čelu reformskih zemalja“.

Analiza nekih rezultata dosadašnje tranzicije u Srbiji i istočnoevropskim zemljama

Pravno gledano, podržavanje društvenog vlasništva, predstavljalo je oduzimanje zaposlenima prava upravljanja društvenim (njihovim) sredstvima. Iz prethodnog se može zaključiti da je proces privatizacije sproveden stihijski, od slučaja do slučaja, bez ozbiljno osmišljene koncepcije i buduće strategije razvoja.

Na drugoj strani, neke zemlje su prodaju/privatizaciju uslovljavale dobijanjem različitih pogodnosti, posebno „green field“ investicijama u atraktivne domaće sektore industrije¹. U Srbiji se dogodilo suprotno, samo se mali deo prispelih SDI odnosi na povećanje proizvodnje na osnovu novih kapaciteta, tehnologija i proizvoda. Na drugoj strani medalje, kao posledicu prodaje preduzeća, imali smo nagli porast nezaposlenosti, praćen velikim padom nivoa proizvodnje. Uvoz je bio veći od izvoza (pokrivenost ispod 50%) praćen povećanjem deficita u spoljnotrgovinskom bilansu.

Glavna karakteristika privrednih kretanja devedesetih godina bila je opšta deindustrijalizacija, rast nezaposlenosti i pad izvoza. Kao posledica toga dolazi do sve veće disproporcije u razvijenosti područja. Prema istraživanjima Svetske banke² socijalne razlike su postajale sve veće, a stope rasta proizvodnje i GDP imale su nizak nivo ili negativan trend.

Dok su zemlje CIE ulagale velike napore za što brže priključenje EU, Srbija je sve do 2000. godine prolazila kroz fazu međunarodne izolacije praćene sankcijama SBUN. Sa druge strane, EU je izražavala spremnost da se Srbija, kao i druge zemlje u tranziciji, uključi u evropske integracione procese. Međutim, političke mere EU ili pojedinih njenih članica sve više se ispoljavaju kao značajne prepreke za ulazak Srbije u ovu asocijaciju (puna saradnja sa Međunarodnim sudom u Hagu i priznavanje jednostrano proglašene nezavisnosti Kosova i Metohije).

Posle 2000. godine, nastupio je period relativno visokih prosečnih stopa rasta GDP od preko 5% (izuzetak su 2002 sa 4,5% i 2003. godina sa 2,4%). Zahvaljujući takvom rastu GDP je u 2007. godini dostigao tek 65% nivoa GDP iz 1990. godine. Sa pozitivnim rastom GDP, prisutan je i trend stalnog povećavanja inostranog duga. Međutim, on je još uvek daleko ispod granice koja se smatra gornjom za nivo zaduženosti zemalja kojima pripada i Srbija (od 80% GDP).

Ako rezultate procesa tranzicije ocenjujemo prema kriterijumu da je svaki pluralizam bolji od monizma, onda je napravljen značajan napredak.

---

¹ Na tom principu je u nekim zemljama dobre rezultate dala automobilska industrija (Češka, Rumunija ...).

² Document of the World Bank, Economic Vulnerability and Welfare Study, June, 2000.

Ali, ako uzmemo u obzir socijalnu komponentu i načelo socijalne pravde, onda je reč o slabom ili negativnom rezultatu. Međutim, ako posmatramo rezultate tranzicijskih procesa prema dostizanju predtranzicijskog nivoa razvijenosti, onda su rezultati po pojedinim zemljama veoma različiti. Najbolje rezultate po tom kriterijumu su ostvarile zemlje Centralne Evrope. I kod ovih zemalja sa stanovišta razvoja društva blagostanja nisu postignuti očekivani rezultati. Pojavile su se drastične socijalne razlike i visoka stopa nezaposlenosti. Došlo je do velikih socijalnih diferencijacija koje se ogledaju u osiromašenju većine i bogaćenju manjine.

2. Rezultati tranzicije posle 2000. godine

U nastavku ćemo prikazati rezultate tranzicije u nekim zemljama CIE. Na prvi pogled, u tabeli 1., mogu se uočiti dve grupe tranzicijskih zemalja koje su postale punopravne članice EU, kao i treća, onih koje to još nisu. U prvu grupu zemalja spadaju one koje su već 2003. godine premašile nivo GDP iz 1990. godine (Češka, Mađarska, Poljska, Slovačka i Slovenija).

GDP u ovim zemljama 2003. iznosio je 132,6% nivoa iz 1990. godine. Drugoj grupi pripadaju zemlje koje su bile 2003. na nivou GDP iz 1990. (Estonija 103,6%) ili daleko ispod tog nivoa, kao što je slučaj sa Latviom od svega 78,6%. Trećoj grupi zemalja pripadaju zemlje koje su potencijalni članovi EU, kao i Rusija i Ukrajina. Iz ove grupe, jedino je Hrvatska već 2003. godine ostvarila približan nivo GDP iz 1990. godine, dok su ostale zemlje, uključujući i Srbiju (53,4%) još uvek daleko od tog nivoa. Ovde se nameće pitanje koliko će još vremena trebati da većina zemalja iz treće grupe ostvari predtranzicijski nivo GDP.

Tabela 1. Bruto domaći proizvod, promene u % prema prethodnoj godini

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007*	2008*	Index 1990=100 2003	Index 1995=100 2003
Česka Republika	3,3	3,1	2,0	2,9	3,3	6,5	6,4	5,0	5,2	109,5	115,0
Mađarska	5,2	3,8	3,5	2,9	3,3	4,1	3,9	2,7	3,1	119,3	134,6
Poljska	4,0	1,0	1,4	3,7	4,0	3,6	6,1	6,0	5,5	152,0	136,4
Slovačka Republika	2,0	3,8	4,4	4,0	4,5	6,0	8,3	8,5	8,0	116,6	134,9
Slovenija	4,6	2,9	2,9	2,2	3,4	4,0	5,2	5,0	5,0	129,9	133,8
CEEC-5(2)	3,9	2,2	2,2	3,4	3,8	4,5	5,9	5,4	5,2	132,6	131,4
Estonija	7,3	6,5	6,0	4,4	5,6	10,5	11,4	9,5	8,6	103,6	149,9
Latvija	6,8	7,9	6,1	7,0	5,2	10,6	11,9	8,9	8,0	78,6	158,4
Litva	4,0	6,5	6,8	7,5	5,7	7,6	7,6	7,0	6,5	87,0	150,1
Bugarska	5,4	4,1	4,8	4,5	4,5	6,2	6,1	6,0	6,0	92,4	109,4
Rumunija	2,1	5,7	4,9	4,7	4,5	4,1	7,7	6,0	5,5	97,7	108,8
CEEC-10(2)	3,8	3,1	3,0	3,8	4,0	4,8	6,5	5,7	5,5	122,4	128,3
Hrvatska	2,9	4,4	5,2	4,3	3,2	4,3	4,8	5,0	5,0	98,1	135,4
Makedonija	4,5	-4,5	0,3	2,8	4,0	3,8	3,1	4,0	4,0	89,7	113,9
Srbija	5,2	5,5	4,5	2,4	8,6	6,2	5,7	5,0	5,0	53,4	111,2
Crna Gora	-	-0,2	1,7	2,5	3,0	4,0	6,5	5,0	5,0	-	119,9
Rusija	10,0	5,1	4,7	6,8	4,5	6,4	6,7	6,9	5,2	79,0	127,3
Ukrajina	5,9	9,2	5,2	8,5	6	2,6	7,1	6,5	6,0	53,8	112,7
CIS 2)	8,3	6,0	4,8	7,0	-	-	-	-	-	75,4	126,9

Izvor: WIIW baze podataka uključujući nacionalne statistike.

Leon Podkaminer, Gábor Hunya et al.: "Back from the Peak, Growth in Transition Countries Returns to Standard Rate of Catching-up", Research Report, No. 320, 2005., str. 2-44., podaci iz ostalih tabela koje su navedene u Izveštaju WIIW instituta. [11, str. 920.]

* Procena;

** WIIW (The Vienna Institute for International Economic Studies) procena.

Tabela 2. Kretanje stopa cena na malo i nezaposlenosti u zemljama u tranziciji

	Cene na malo				Nezaposlenost, bazirana na LFS			
	2005	2006	2007*	2008*	2005	2006	2007*	2008*
Češka Republika	1,9	2,5	3,0	2,8	7,9	7,1	6,3	6,0
Mađarska	3,6	3,9	7,0	3,5	7,2	7,5	7,7	7,7
Poljska	2,1	1,0	2,3	2,5	17,8	13,9	11,0	10,0
Slovačka Republika	2,7	4,5	3,0	2,0	16,2	13,3	11,0	10,0
Slovenija	2,5	2,5	2,6	2,3	6,6	6,0	5,8	-
CEEC-5 2)	2,4	2,1	3,3	2,7	14,1	11,5	9,7	9,0
Estonija	4,1	4,4	5,5	5,0	7,9	5,9	5,0	4,5
Latvija	6,7	6,8	7,5	7,0	8,7	6,8	6,0	5,5
Litva	2,7	3,8	5,0	5,0	8,3	5,6	4,5	4,7
Bugarska	5,0	7,3	5,0	5,0	10,1	9,0	7,5	7,0
Rumunija	9,0	6,6	4,0	4,0	7,1	7,2	7,0	7,0
CEEC-10 2)	3,6	3,2	3,7	3,3	9,7	10,0	8,7	8,1
Hrvatska	3,3	3,2	2,8	2,3	12,7	11,1	10,8	10,3
Makedonija	0,5	3,2	3,0	3,0	37,3	36,0	35,0	35,0
Srbija	16,2	11,6	8,0	6,0	20,8	20,9	22,0	23,0
Crna Gora	2,3	3,0	3,0	3,0	30,8	30,0	30,0	30,0
Rusija	12,5	9,8	8,0	7,0	7,2	7,2	7,0	6,5
Ukrajina	13,5	9,1	10,0	9,0	7,2	6,8	6,5	6,4
EU-15	2,1	2,2	-	-	7,9	7,4	6,9	6,5
EU-25	3,1	3,3	3,0	1,9	8,8	8,0	-	-
EU-27	2,3	2,3	2,0	2,0	8,7	7,9	7,2	6,7
Kina	1,8	1,5	2,8	2,0	-	-	-	-

Izvor: kao u tabeli 1. [11, str. 923.]

* procena.

NMS-10: Bugarska, Češka Republika, Estonija, Mađarska, Latvija, Litva, Poljska, Rumunija, Slovačka Republika, Slovenija.

Pri tome se ne sme zaboraviti da su ove zemlje imale nisku ili negativnu stopu rasta GDP i tokom osamdesetih godina prošlog stoleća. Dakle, ova grupa zemalja ima stagnaciju privrede više od četvrtine stoleća. U narednom periodu ovim zemljama je više nego potrebna visoka stopa rasta GDP. Da bi se to i ostvarilo, neophodno je preusmeravanje investicija u infrastrukturu, nove tehnologije i opremu, a na toj osnovi i povećanja konkurentnosti i rasta izvoza. U predstojećem periodu Srbija se može nadati i punopravnom članstvu u EU koje će podstaći dalji privredni rast.

Analiza nekih rezultata dosadašnje tranzicije u Srbiji i istočnoevropskim zemljama

Visok rast GDP posle 2000. godine, u Srbiji je ostvaren zahvaljujući konstantnom rastu sektora usluga (prosečna godišnja stopa rasta 7%) i to rastu trgovine (15%), saobraćaja i veza (13,2%) i finansijskom posredovanju (7,7%). U privrednoj strukturi zemalja EU dominira sektor usluga, a pre svega finansijskih i poslovnih usluga, koji je u Srbiji još uvek nedovoljno razvijen. [lit. 8.]

Poslednjih godina u EU se posebna pažnja poklanja naučnim istraživanjima, pa se može očekivati značajnije tehnološko napredovanje, što je osnovna pretpostavka za prevazilaženje trenutno niske stope privrednog rasta i postizanja pune zaposlenosti. Viša stopa rasta BDP u EU neophodna je zbog konkurencije iz mnogoljudnih zemalja Azije (Kina, Indija i Koreja) i SAD. Da bi EU postala najsnažnija privreda do 2010. godine, neophodna je stopa rasta od približno 3,5% godišnje. Ako EU u periodu 2000-2010. godine, ostvari prosečnu stopu rasta od 3,0% to će predstavljati velike rezultate. U ovom periodu, naravno, veći prostor za rast imaju slabije razvijenije članice EU, posebno novoprimitljene, koje su i manje razvijene od starih članica.

Na osnovu podataka u tabeli 2. može se uočiti da nema značajnijih razlika između zemalja članica EU i onih koje to još nisu sa stanovišta visine rasta cena na malo. Sa pojedinačnim odstupanjima po godinama i analiziranim zemljama, to je znatno ispod 10%. Takođe, povoljne su procene i predviđanja rasta cena na malo za 2007. i 2008. godinu.

Ako se posmatra stopa nezaposlenosti, razlike su veće po zemljama i posmatranim godinama. I pored relativno visoke stope rasta GDP i niske inflacije u Poljskoj je još uvek visoka stopa nezaposlenosti (iznad 10%). Na drugoj strani, Litva koja ima najniži nivo GDP od zemalja članica EU, ima nisku stopu nezaposlenosti (5%). Srbija je loše pozicionirana i on nivou rasta cena na malo i po stopi nezaposlenosti. Po visini stope nezaposlenosti, lošije rezultate od Srbije ima samo Makedonija. Ključni problemi koje Srbija u narednom periodu mora da reši su zadržavanje i stabilizovanje stope inflacije na nivou od oko 5% i stope nezaposlenosti ispod 10%.

Uporedni prikaz izabranih ekonomskih indikatora zemalja bivše SFRJ (osim Slovenije) koje se još nisu priključile EU, zatim Turske i Albanije, dat je u tabeli 3. Od ukupno 13 izabranih indikatora, Hrvatska ima najbolje vrednosti kod 6, a najlošije kod 1 pokazatelja. Istovremeno, ona je na nivou od 49,0% vrednosti GDP EU-25 meren paritetom kupovne moći po stanovniku.

Tabela 3. Važniji ekonomski indikatori zemalja Jugoistočne Evrope 2006. godine

	Srbija	Hrvatska	Makedonija	Turska	Albanija	BiH	Črna Gora	CEEC- 10	EU-15	EU-27
BDP u EUR paritet kupovne moći po stanovniku	7210	12180	6510	6910	4570	6330	6180	13059	27021	24117
BDP u EUR paritet kupovne moći, po stanovniku, EU-25=100	29,0	49,0	26,0	28,0	19,0	25,0	25,0	52,0	108,0	96,0
BDP u konstantnim cenama, 2000=100	136,4	113,4	110,3	131,0	139,0	134,9	119,9	130,9	111,3	113,2
Stvarna industrijska proizvodnja, 2000=100	111,7	132,5	103,3	133,2	152,4	161,4	115,4	143,7	-	109,5
Stopa nezaposlenosti po LFS metodologiji, u %	20,9	11,1	36,0	9,9	13,9	31,5	30,0	10,0	7,9	8,7
Javni rashodi, u % BDP	42,6*	49,0	34,9	26,7	28,3	41,5	27,6	41,8	47,4	47,2
Prosečne mesečne bruto plate, EUR po kursu razmene	378	906	376	651	227	444	377	751	3211	2755
Prosečne mesečne bruto plate, EUR po kursu kupovne moći	796	1458	1009	1030	456	1011	754	27,38	116,6	100
Izvoz roba u % BDP	20,3	24,6	38,5	22,7	8,6	29,3	26,6	46,9	29,6	30,6
Izvoz usluga u % BDP	6,6	24,9	9,7	6,0	16,3	9,7	22,4	8,7	8,9	8,9
Uvoz roba u % BDP	39,7	49,1	59,2	32,9	31,7	66,4	73,5	51,3	29,9	31,3
Uvoz usluga u % BDP	6,8	8,2	9,3	2,8	17,2	4,4	11,2	7,5	8,0	8,0
Kumulativno SDI po stanovniku u EUR.	1119	4577	1028	822	575	676	1943	3019	-	-

Izvor: kao u tabeli 1. [11, str. 924-925.]

* za Srbiju 2004. godina

Tabela 4. Bruto industrijska proizvodnja i produktivnost rada, promene prema prethodnoj godini, u %

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Index 1990=100 2006	Index 1995=100 2006
Industrijska proizvodnja								
Hrvatska *	5.4	4.1	3.7	5.1	6.4	6	85.0	132.5
Makedonija **	-4.8	4.1	-2,2	7.1	0.5	5	54.6	103.3
Turska	9.5	8.7	9.8	5.5	2.8	6	204.2	133.2
Albanija ***	-5.1	29	14,1	1.3	-	2	54.5	152.4
BiH	5.7	5.1	12,1	10,8	9.8	11	-	161.4
Crna Gora	0.6	2.4	13,8	-1.9	4.4	3	-	115.4
Srbija	1.8	-3	7.1	0.8	5.7	5	-	111.7
Produktivnost rada u industriji								
Hrvatska *	9.6	7.7	5.7	3.6	7.0	7.8	210.8	149.9
Makedonija **	1,9	10,1	4,6	11,9	-	-	165,5	139,8
Turska	10,2							142
Albanija ***	-	-	-	-	-	-	-	-
BiH	4,2	17,3	14,4	-	-	-	-	-
Crna Gora	5,3	6	-	-	-	-	-	-
Srbija	12,7	10,9	12,5	9	13,5	-	-	181,1

Izvor: isto kao u tabeli 1.

[11, str. 927., 929.]

* sa više od 20 zaposlenih

** sa više od 10 zaposlenih

*** VIIW procena

Srbija se, nažalost, ne može pohvaliti rezultatima posmatranih ekonomskih indikatora. Ovde bismo istakli izuzetno nisku vrednost GDP meren paritetom kupovne moći po stanovniku, od svega 29,0% u odnosu na EU-25. U Srbiji su niske i SDI po stanovniku od svega 1.119 evra, posebno „green field“ investicije, i na nivou su od 24,4% Hrvatskih (4.577 evra). Dosadašnje SDI uglavnom potiču od kupovine dela domaćih državnih i društvenih preduzeća i banaka u procesu tenderske i aukcijske privatizacije. Očekuje se povećan obim SDI potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa EU (što se upravo desilo tokom pisanja ovog rada).

Posebno su zanimljivi uporedni indikatori o dinamici rasta (bazni indeksi) proizvodnje i produktivnosti u industriji, koji su dati u tabeli 4. Zbog nedostatka podataka, nije bilo moguće izračunati ove pokazatelje za neke zemlje. Zanimljivo je da je Srbija po obimu industrijske proizvodnje na poslednjem, a po produktivnosti industrijske proizvodnje na prvom mestu.

Posle 2000. godine, Srbija beleži pozitivnu i visoku stopu rasta produktivnosti rada i velike oscilacije obima industrijske proizvodnje. Zbog dužeg odsustva investicija u sektor industrijske proizvodnje, pretpostavlja se da je visoka produktivnost rada u ovom sektoru proizvodnje u Srbiji nastala kao posledica manjeg broja zaposlenih (otpuštanjem tzv. viškova) posle sprovedene privatizacije industrijskih preduzeća. Malim delom ona je rezultat kvalitativnog rasta produktivnosti na osnovu novih tehnologija i znanja. Dakle, podaci ukazuju na pozitivna globalna kretanja na području ukupne industrijske proizvodnje, ali takvu ocenu znatno umanjuju osnovna ishodišta na kojima počivaju navedene stope rasta GDP i industrijske proizvodnje.

Tabela 5. Deficit spoljnotrgovinskog bilans Balkanskih zemalja
(miliona evra)

		2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.*
Srbija	izvoz/uvoz (%)	37,1	37,0	32,9	42,7	48,6	47,9
	bilans	-3726	-4162	-5826	-4853	-5356	-1509
Hrvatska	izvoz/uvoz (%)	45,8	43,6	48,4	47,3	48,3	47,1
	bilans	-6137	-7079	-6890	-7870	-8841	-2254
Makedonija	izvoz/uvoz (%)	55,9	59,3	57,2	63,2	63,8	67,6
	bilans	-931	-831	-1010	-954	-1085	-256
Albanija	izvoz/uvoz (%)	22,6	24,1	26,3	25,1	26,0	27,6
	bilans	-1231	-1247	-1363	-1581	-1800	-478
Bosna i Hercegovina	izvoz/uvoz (%)	26,0	27,9	30,3	33,8	45,4	47,3
	bilans	-3046	-3066	-3317	-3781	-3178	-776
Crna Gora **	izvoz/uvoz (%)	35,4	43,0	52,0	46,2	42,4	-
	bilans	-383	-359	-416	-506	-680	-

Izvor: kao u tabeli 1. i obračun autora.

[11, str. 930.]

* Prvi kvartal.

** od 2004. godine uključen i promet sa Srbijom i Kosovom i Metohijom.

Stopa rasta industrijske proizvodnje u Srbiji ostvarena je i pored visokog učešća javne potrošnje u strukturi GDP. Međutim, mnogo bolje bi bilo da je rast obima industrijske proizvodnje zasnovan na povećanju proizvodnje i izvoza. To je problem modela razvitka koji počiva na razvoju trgovine, na rastu potrošnje i uvoza, a ne na razvijanju proizvodnje i ekspanziji izvoza. Ovakav model razvitka nije na dugi rok održiv, jer dovodi do povećanog zaduživanja zemlje.

Analiza nekih rezultata dosadašnje tranzicije u Srbiji i istočnoevropskim zemljama

Prethodnu konstataciju najbolje potvrđuju podaci u tabeli 5. U dužem vremenskom periodu Srbija beleži visok spoljnotrgovinski deficit od oko 5,5 milijardi evra, sa daljom tendencijom njegovog rasta. Deficit u spoljnotrgovinskom bilansu, bez izuzetka, beleže i ostale balkanske zemlje. Najveći deficit je kod Hrvatske od preko 8,5 milijardi evra. Pozitivno je što se u posmatranom periodu kod Srbije značajno povećala pokrivenost uvoza izvozom, sa 32,9% na preko 45%.

3. Zaključak

Uporednom analizom važnijih ekonomskih pokazatelja, uočava se da se Srbija nalazi ispred nekih zemalja jugoistočne Evrope i „Zapadnog Balkana“, kao i nekih zemalja koje su punopravni članovi EU. To može biti ohrabrujući podatak, ali se ozbiljno nameće pitanje zašto Srbija već nije u grupi zemalja članica EU. Pri tome ne treba zaboraviti neekonomske kriterijume, koji su ostali velika prepreka za približavanje i punopravno članstvo Srbije u EU.

Dosadašnje tranzicijsko iskustvo ukazuje da je, samo u kombinaciji većeg broja mera ekonomske politike, moguć stabilan i dinamičan privredni razvoj. S obzirom na već relativno veoma dug period (dvadesetak godina) stagnacije društveno-ekonomskog razvoja, Srbiji su, uz prilagođavanje i pronalaženje modela efikasnijeg okončanja procesa tranzicije, preko potrebne promene kako u modelu ekonomskog i socijalnog razvoja tako i ekonomskoj i razvojnoj politici.

Nastavljanje privrednog rasta u Srbiji ostvarenog u poslednjih nekoliko godina, uz povećanje zaposlenosti radne snage (a ne samo nominalno smanjivanje broja nezaposlenih), uspostavljanja i održavanja makroekonomske i tržišne stabilnosti, bez daljeg povećavanja spoljnog duga i negativnog spoljnotrgovinskog bilansa, osnovni su zadaci ekonomske i razvojne politike u narednom periodu.

Literatura

1. Document of the World Bank, Economic Vulnerability and Welfare Study, June, 2000.
2. Gligorov, V. «Transition, Integration and Development in Southeast Europe», Ekonomski pregled, 58, br. 5-6: str. 259-304., Zagreb, 2007.
3. Gligorov, Vladimir, Sándor Richter et al. «High Growth Continues, with Risks of Overheating on the Horizon», WIIW Research Reports, 341 (Special Issue on Economic Prospects for Central, East and Southeast Europe), 2007.

4. Podkaminer, L, Hunya G., et al.: "Back from the Peak, Growth in Transition Countries Returns to Standard Rate of Catching-up", Research Report, No. 320, 2005., p. 2-44.
5. Post-Socialist Countries in the Globalizing World, Moscow: Russian Academy of Sciences, 2001.
6. Stevanović, S., Neka pitanja tranzicije privrede Srbije i Crne Gore u procesu pridruživanja EU, Zbornik radova sa simpozijuma »Poljoprivreda i ruralni razvoj u evropskim integracijama«, Institut za agroekonomiju poljoprivrednog fakulteta, Beograd, str. 148-154., 2003.
7. Stevanović, S., Đorović, M., Zemlje u tranziciji na putu integracije u EU, Monografija „Međunarodna iskustva u tranziciji agrarnog sektora i ruralnih područja“, Poljoprivredni fakultet, i Društvo agrarnih ekonomista Srbije, Beograd, str. 9-16., 2007.
8. Stevanović, S., Đorović, M., Milanović, M., Contraversies of the Transition in Serbia and the Countries of East Europe, Thematic Proceedings „Development of Agriculture and Rural Areas, in Central and Eastern Europe“, Novi Sad, EAAE, Serbian Association of Agricultural Economists, Belgrade, pp. 169-176., 2007.
9. Teodorović, I., ed.et al., Hrvatska na putu u Europsku Uniju. Zagreb: Ekonomski institut, Zagreb, 2004.
10. Veselica, V., Globalizacija i nova ekonomija. Zagreb: Ekonomski fakultet, Inženjerski biro, HDE i Zavod za poslovna istraživanja. Samobor: A.G.Matoš., 2007.
11. Veselica, V., Vojnić, D., Quo vadis Croatia? Politika, ekonomska politika i ekonomska znanost, Ekonomski pregled, god. 58 br. 12., str. 899-940., 2007.

ANALYSIS SOME OF RESULTS OF SO FAR TRANSITION IN SERBIA AND EASTERN EUROPEAN COUNTRIES

Abstract: In paper is presented analysis of results of so far transition in Serbia and Eastern and Central European countries. Results of transition are pursued for two groups of countries that are EU members and for third group, counties that are not members of EU but have declared their readiness to gain membership in EU. According to selected markers, countries from first and second group have either achieved or overrun pre-transition level of development, while regarding third group of counties Croatia has best values of most parameters including about 49% of GDP in EU-25 measured by purchasing power parity per capita. Given indicators are significantly lower in Serbia. GDP value is only 29,0% of EU-25, SDI per capita is 1,119 Euros, „green field“ investments are only 24,4% of Croatian investments. Other countries from this group are on much lower level. Signing and putting in practice Stabilization and Association Agreement, Serbia can expect higher influx of SDI and more significant use of EU accessory funds.

Key words: transition, results of transition, Serbia, CIE.